

**Universiteit
Leiden**
The Netherlands

Review of Whittle, J.; Lambrecht, T. Labour laws in preindustrial Europe
Weeda, C.V.

Citation

Weeda, C. V. (2023). Review of Whittle, J.; Lambrecht, T. Labour laws in preindustrial Europe. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 136(3), 305-306. doi:10.5117/TvG2023.3.012.WEED

Version: Publisher's Version
License: [Creative Commons CC BY 4.0 license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3716048>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Jane Whittle en Thijs Lambrecht (eds.), *Labour Laws in Preindustrial Europe. The Coercion and Regulation of Wage Labour, c. 1350-1850* (The Boydell Press; Woodbridge, 2023) 266 p., ill., krt., £19.99 ISBN 9781783277681.

De vele vormen van onvrije arbeid in West-Europa

Al jaren is er discussie over de vraag of arme plattelanders in West-Europa er op vooruit gingen in de nasleep van de Zwarte Dood (1347-1353). De onduidelijkheid hangt samen met de veranderende arbeidsmarkt na die eerste, verwoestende uitbraak van de tweede pestpandemie, en de respons van autoriteiten. Aan de ene kant groeide door de enorme sterfte in Europa – een derde tot de helft van de bevolking kwam om als gevolg van de verspreiding van de bacterie *Yersinia pestis* – de onderhandelingspositie van dagloners, veelal mannen, in de tweede helft van de veertiende eeuw. Er ontstond immers een arbeidstekort en een markt voor loonarbeiders. Anderzijds waren overheden er echter snel bij om wetten uit te vaardigen waarmee ze loonarbeiders tot werken dwongen en hun bewegingsvrijheid beperkten. Hoe effectief waren die verordeningen?

Labour Laws in Preindustrial Europe geeft een overtuigend en verrassend antwoord op die vraag. Alle tien, stuk voor stuk voortreffelijke, hoofdstukken tonen aan hoe lokale en nationale overheden tussen de veertiende en negentiende eeuw vooral plattelandjongeren zonder vast werk, met name ongehuwde vrouwen, voor langere periodes in ongunstige arbeidsrelaties forceerden en hun lonen onderdrukten. Dit gebeurde van IJsland tot Marseille, en van Siena en Vlaanderen tot Zweden. Daarmee staat de opkomst van loonarbeid na de Zwarte Dood dus niet noodzakelijk synoniem voor vrije arbeid in de opkomende markteconomieën. Dit is een van de conclusies die de samenstellers van deze bundel trekken. *Labour Laws* is dan ook een relevante studie voor historici en sociale

wetenschappers. Het werpt nieuw licht op allerlei gradaties van gedwongen arbeid in Europa, georganiseerd in samenspraak met armenwetgeving en bepalingen ten aanzien van landlopers, werkers zonder vaste verblijfplaats. Hoewel contracten soms enige bescherming boden aan arbeiders, zoals bij vroegtijdig ontslag, diende die regelgeving vooral de belangen van werkgevers – bezitters van grote landerijen – én overheden betrokken in grootschalige infrastructurele projecten.

De drie afdelingen van het boek bestrijken de regulering van arbeid, representaties van arbeiders en de ervaren wereld van het werk. Allereerst laten Jane Whittle, Francine Michaud en Davide Cristoferi de diversiteit aan maatregelen en mechanismen zien waarmee overheden en werkgevers arbeiders in Engeland, Marseille, Florence en Siena controleerden: door belastingheffing, regels opgelegd door gilden en via huurcontracten en deelpachters. Wel waren er regionale verschillen. In de Lage Landen was de regelgeving vooral op lokaal niveau georganiseerd, bijvoorbeeld, en met name gericht op de plattelandsbevolking in de kuststreken, zoals Thijs Lambrecht toont. Omgekeerd laat Hanne Østhus zien dat in Deens-Noorse regelgeving juist de staat een stevige vinger in de pap hield. In Zweden oefenden nationale statuten zelfs een welhaast alomvattende controle uit over plattelandswerkers en werkgevers, waarmee ook kinderen tot arbeid gedwongen werden, zoals Carolina Uppenbergh betoogt.

Het materiaal waar historici hier uit putten, betreft overwegend normatieve

ordonnanties en regelgeving. Toch slaagt Charmian Mansell er op creatieve wijze in, op basis van uitspraken over getuigen in Engelse rechtszaken in de zestiende en zeventiende eeuw, de reputaties van jong dienstpersoneel in beeld te brengen. Mansell beargumenteert dat het overheersende beeld van 'luie' werkers niet met de werkelijkheid strookte waar het dienstpersoneel in verkeerde. Retorisch was zo'n negatieve kwalificatie echter nuttig om arme werkers juridisch en financieel te benadelen of te diskwalificeren. Voor arbeiders bleef de optie, zoals Vilhelm Vilhelmsson voor negentiende-eeuws IJsland toont, om zich tegen hun positie te verzetten. Theresa Johnsson stelt dat negentiende-eeuwse Zweedse arbeidswetgeving arme werkers in een extra precaire situatie deed belanden, dankzij een dwingende overheid.

De controle op arbeid laat een verband zien tussen de status en representatie van de jonge loonarbeiders, hun beperkte rechten en de lagere financiële beloning die hun ten deel viel. Deze samenhang is relevant voor onderzoekers geïnteresseerd in de werking van *racial capitalism*, een begrip dat politicoloog en oprichter van Black Studies Cedric J. Robinson in de jaren tachtig van de vorige eeuw introduceerde. Bedrijven en overheden konden, en kunnen, winsten afomen door de toegevoegde waarde afkomstig van werkers. Werkgevers profiteerden daarin van een ongelijke waardering van verschillende vormen van arbeid. De toeschrijving van veronderstelde competenties en vaardigheden aan werkers op basis van afkomst, huidskleur, geslacht, en leeftijd, faciliteerde die ongelijke waardering. De handel in slaafgemaakten is de extreemste en wreedste manifestatie daarvan, die de ongelijke behandeling en waardering op grond van huidskleur met sociale en religieuze ideologieën wilde legitimeren. *Labour Laws in Preindustrial Europe* laat zien hoe overheden en werknemers, met

deels dezelfde belangen, al na de Zwarte Dood in Europa een infrastructuur optuigden die de ongelijkheid zou ondersteunen.

Raffaella Sarti wijst op de onmiskenbare invloed van de klassieke Griekse geschriften in dat proces, opgepikt door laatmiddeleeuwse geleerden en beleidsmakers die dienstboden én slaafgemaakten als 'levende werktuigen' neerzetten. Auteurs maakten daarin onderscheid tussen 'natuurlijke dienaren' (vanwege competenties), dienaars op basis van juridische status (gevangenen in oorlogvoering) en dienaren in ruil voor loon en vrijwillige gediensstigen (zoals ridders). Sarti stelt vast dat bijvoorbeeld de statuten van Bologna vanaf 1454 ruimte bieden voor vrouwelijke en mannelijke slaafgemaakten uit Slavische gebieden en Tartarije. Tot in de zestiende eeuw neemt ook de handel in slaafgemaakten uit Afrika toe. Eerdere studies, zoals van Hannah Barker, lieten al de omvangrijke slavenhandel in het Midditerrane gebied zien, waar vrouwen vaak als dienstpersoneel in huishoudens belanden. Volgens Sarti presenteerden Europese auteurs een rooskleurig, ideologisch beeld van de behandeling van slaafgemaakten in christelijk Europa. Een beeld dat niet met de sociale praktijk strookte.

Labour Laws in Preindustrial Europe biedt een kritische, verse blik op de wereld van werk in de periode voor de Trans-Atlantische slavenhandel. Het maakt duidelijk dat een beter begrip van de zich ontwikkelende ideeën en praktijken in Europa vóór de zestiende eeuw ook tot meer inzicht zal leiden in de door Europeanen georganiseerde slavenhandel in andere gebieden. Het nodigt ook uit tot het stellen van nieuwe vragen over zelfrepresentaties van de organisatie van arbeid binnen Europa over een langere periode. Daarmee is het een belangrijk boek.

Claire Weeda, Universiteit Leiden